

ภูมิปัญญาชาวบ้านการเล่นพิณ/ตีตพิณ
ของนายชาติ เสียงอ่อน



นายชาติ เสียงอ่อน เกิดวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๗ เป็นบุตรของนาย อัจ นางแดง เสียงอ่อน มีพี่น้องทั้งหมด ๖ คน เป็นบุตรคนที่ ๖๕ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านเหล่าน้อย นายชาติ มีความสนใจในเรื่องการตีตพิณ ตั้งแต่อายุ ๑๓ ปี จึงไปเรียนการตีตพิณกับอาจารย์วิเชียร กิ่งแก้ว ที่บ้านสร้างปี อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ลายพิณที่เรียนจะมีหลายลาย เช่น ลายลำเพลิน ลายลำโปงลาง ลายเซ็งบั้งไฟ ลายลำภูไท ลายสี่พันดร ลายปู่ป่าหลาน ลายเซ็งตำทุก แต่ลายที่ถนัดและมีความชอบเป็นส่วนตัวคือลายลำเพลินและลายลำเซ็งบั้งไฟ จะมีคณะกลองยาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงมาชวนไปตีตพิณในงานต่างๆตามเทศกาลอยู่เป็นประจำ

พิณเป็นเครื่องดนตรีประเภทสายตีที่มีมานาน นานจนไม่อาจทราบได้ว่า ใครเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นเป็นคนแรก เครื่องดนตรีที่มีหลักการเช่นเดียวกันนี้ พบในหลายๆ ประเทศ แต่ชื่อเรียก ย่อมแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติภาษา และรูปร่างปลีกย่อยอาจแตกต่างกันไปเช่นกัน

พิณ ของชาวอีสาน ซึ่งแม้แต่ชาวอีสานเอง ก็เรียกชื่อเครื่องดนตรีชนิดนี้แตกต่างกันออกไป เช่น แถบอุบล เรียกว่า “ซุง” ชัยภูมิเรียกว่า “เต่ง” หรือ “อีเต่ง” หนองคาย เรียกว่า “ขจ๊ับปี” เป็นต้น แต่ชื่อสามัญที่คนทั่วไปใช้เรียก คือ “พิณ” นั่นเอง

พิณสมัยก่อน มีเฉพาะพิณโปร่ง นิยมทำจากไม้ขนุน เนื่องจาก ให้เสียงกังวานใสดี เกิดกำทอนดี ไม้ขนุนเนื้อไม่แข็งมาก ใช้มีด ใช้สิ่วเจาะทำพิณได้ไม่ยากจริงๆ แล้ว ไม้ชนิดอื่นๆ เช่น ไม้มะหาด ไม้ยุง ก็ให้เสียงกังวานใสดีเช่นกัน แต่เนื้อไม้ค่อนข้างแข็งมาก และค่อนข้างหายาก จึงไม่นิยมนำมาทำพิณ ไม้ชนิดอื่นๆ

เช่นไม้มะเกลือ ไม้ฉำฉา เป็นต้น ก็ทำพินได้เช่นกัน แต่เสียงอาจจะไม่แน่นดี ซึ่งหากจะเอาแค่ติดแล้ว มีเสียงดัง จะใช้ไม้อะไรก็ได้ที่ซึ่งสายแล้วตัวพินไม่หัก นอกจากนั้น ช่างทำพินบางคน อาจทำเต้าพินจากกะลา น้ำเต้า บังไม้ไผ่ กระจดองเต่า ใช้หนังสัตว์ เช่นหนังงู เป็นต้น ทำเป็นแผ่นประกบปิดเต้าพิน

พินสมัยปัจจุบัน มีทั้งพินโปร่ง พินไฟฟ้า และพินโปร่งไฟฟ้าสายพิน สมัยโบราณ เข้าใจว่า คงใช้เชือก หรือหนัง จากนั้น เมื่อมีรถจักรยานแล้ว ก็หันมาใช้สายเบรกรถจักรยานแทน แต่ปัจจุบัน เนื่องจากมีผู้ผลิตสาย กีตาร์จำหน่าย จึงหันมาใช้สายกีตาร์โปร่งสำหรับพินโปร่ง สายกีตาร์ไฟฟ้าสำหรับพินไฟฟ้า

พิน มีเสียงกังวานสดใส สามารถบรรเลงเพลงได้ทั้งจังหวะอ่อนหวาน เศร้ารันทด และสนุกสนาน ครั้นเครื่อง เข้าถึงอารมณ์แบบพื้นบ้าน พินจึงเป็นเครื่องดนตรีชิ้นเอกอีกชิ้นหนึ่งของคนอีสาน

ประเภทของพิน

พิน อาจจำแนกประเภทได้หลายลักษณะ เช่น

ประเภทของพิน

๑.พินโปร่ง หมายถึงพินซึ่งเต้าพินมีรูโพรง เพื่อให้เกิดเสียงดังตามธรรมชาติ หากต้องการใช้พินโปร่ง ต่อกับเครื่องเสียง ก็ต้องใช้ไมค์เล็กๆ มาต่อเข้ากับพินโปร่ง แต่ข้อเสียของการใช้ไมค์คือ เมื่อปิกสัมผัสกับสาย พิน หรือมือผู้ดีดกระทบกับเต้าพิน อาจเกิดเสียงรบกวนที่ไม่พึงประสงค์ได้

๒.พินไฟฟ้า หมายถึงพินซึ่งเต้าพินไม่มีรูโพรง แต่ติดอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เรียกว่า คอนแทก และอื่นๆ ที่เต้าพินแทน โดยพินไฟฟ้า จะต้องต่อกับอุปกรณ์กำเนิดเสียงไฟฟ้าเท่านั้น จึงจะให้เสียงดัง เมื่อดีด เปลา่ แทบจะไม่ได้ยินเสียงเลย

๓.พินโปร่งไฟฟ้า หมายถึง พินโปร่งกับพินไฟฟ้าผสมกัน คือ นำพินโปร่งมาติดคอนแทก เพื่อให้สามารถนำพินโปร่ง ไปต่อเข้าเครื่องเสียงได้ ซึ่งพินโปร่งมีเสียงกังวานอยู่แล้ว เมื่อติดคอนแทกเข้าไปก็จะให้เสียงกังวาน ไพเราะไปอีกแบบ

ส่วนประกอบของพิน

พิน ประกอบด้วยส่วนสำคัญต่างๆ ดังนี้

๑ เต้าพิน

กรณีเป็นพินโปร่ง เต้าพินคือส่วนที่เป็นโพรง ซึ่งเป็นส่วนที่จะขยายสัญญาณเสียงให้ดังขึ้นนั่นเอง ประกอบจากไม้สองส่วนคือส่วนที่เจาะเป็นโพรงหรือตัวเต้าและส่วนที่เป็นแผ่นประกบปิดตัวเต้าพินโปร่ง จะต้องเป็นโพรงโปร่งไป หากทำจากไม้ ก็ต้องเจาะ แต่ถ้าทำจากกะลา น้ำเต้า หรือกระจดองเต้าก็ไม่ต้องเจาะ เพราะมีร่องโพรงอยู่แล้ว ขนาดความกว้าง ความลึกของโพรง มีความสัมพันธ์กับความกังวานของเสียงด้วยเช่นกัน โดยตัวเต้าที่มีขนาดใหญ่และลึก จะมีเสียงดังกว่าทึบกว่าเต้าพินที่มีขนาดเล็กและตื้น แผ่นประกบ เป็นตัวรับและขยายสัญญาณเสียง หากแผ่นประกบหนาเกินไป จะขยายสัญญาณเสียงได้ไม่ดี ดังนั้น แผ่นประกบจึงควรให้บางๆ เท่าที่จะบางได้ แผ่นประกบที่เป็นไม้ จะเจาะรูเพื่อระบายลม และให้เสียงสะท้อนกลับออกมา แต่ถ้าเป็นหนัง ก็ไม่ต้องเจาะ คุณสมบัติของเสียงพินโปร่ง จะขึ้นอยู่กับวัสดุของแผ่นประกบเป็นสำคัญวัสดุต่างกันคุณสมบัติเสียงและคุณภาพเสียงจะต่างกัน นอกจากนั้น บนแผ่นประกบ จะมีหย่องติดไว้สำหรับรองรับสายพิน ซึ่งตัวหย่องนี้ จะรับสัญญาณเสียง(การสั่นของสายพิน) แล้วส่งต่อไปยังแผ่นประกบ

กรณีเป็นพินไฟฟ้า เต้าพินไม่จำเป็นต้องมีโพรง และไม่มีแผ่นประกบ เพราะใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นตัวรับและขยายสัญญาณเสียง ซึ่งตัวเต้าพินจะเจาะรูสำหรับติดคอนแทก เจาะรูสำหรับร้อยสายไฟ ติดแจ๊คขั้วมถึงตัวปรับอื่นๆเช่นvolume เป็นต้นเต้าพินไฟฟ้า นิยมทำจากไม้เนื้อแน่นเพราะต้องการความคงทน และไม่จำเป็นต้องมีกำทอนดี ไม้ที่นิยมนำมาทำเต้าพินไฟฟ้า คือไม้ประดู่

๒ คอพิณ

คอพิณ คือส่วนที่ต่อออกมาจากตัวเต้าพิณ โดประมาณพอกำได้ ยาวประมาณ ๒ ฟุต หรือประมาณหนึ่งช่วงแขน โดยด้านโคน ต่อเข้ากับตัวเต้าพิณ ส่วนด้านปลาย เป็นส่วนที่ติดลูกบิดขึ้นสายพิณ และต่อหัวพิณเข้าไป (กรณีแยกหัวไว้ต่างหาก)

ไม้ที่ทำคอพิณ ต้องแข็ง ซึ่งโดยมาก หากตัวเต้าเป็นไม้ มักจะใช้ไม้ชนิดเดียวกันกับตัวเต้าพิณนั่นเอง

แต่หากตัวเต้าเป็นกะลา น้ำเต้า หรือกระดองเต่า ก็จะเลือกใช้ไม้คอพิณต่างหาก

สมัยก่อน เนื่องจากยังไม่มีกาวติดไม้ชั้นเยี่ยม การทำพิณโปร่ง จึงทำจากไม้ชั้นเดียว ไม่มีรอยต่อ แต่ปัจจุบันไม้หายากมากขึ้น และมีกาวชั้นเยี่ยมแล้ว จึงนิยมทำพิณโดยแยกตัวเต้าและคอพิณออก แล้วนำมาประกบติดกันด้วยกาว

ด้านปลายคอพิณ เซาะร่อง และเจาะรูสำหรับติดลูกบิด และปลายสุด อาจเจาะรูสำหรับนำหัวพิณมาต่อ หรือทำเป็นหัวพิณเลยก็ได้

๓ หัวพิณ

หัวพิณ คือส่วนที่ต่อจากคอพิณไป เป็นส่วนประกอบเพื่อให้พิณสมบูรณ์สวยงาม สมัยก่อน มักทำพิณด้วยไม้ท่อนเดียว หัวพิณจึงติดกับคอพิณเลยแต่ปัจจุบัน ไม้หายากขึ้น จึงแยกหัวพิณออกเป็นส่วนต่างหาก และนำมาประกบเข้ากับปลายคอพิณที่หลัง ซึ่งหัวพิณ นิยมทำเป็นรูปหัวพญานาค แต่ช่างพิณบางคน ทำเป็นรูปหัวหงส์ก็มี

๔ ชั้นแบ่งเสียง

คือตัวแบ่งสเกลระดับเสียง หรือตัวแบ่งโน้ต ทำจากซีไม้ไผ่แบน ๆ นำมาติดเข้ากับคอพิณ หันด้านตัวไม้ขึ้นรองรับสาย สมัยก่อน ติดชั้นพิณด้วยขี้สุต แต่ปัจจุบันใช้กาวติด นอกจากนั้น ปัจจุบัน นิยมทำชั้นพิณโดยใช้แท่งโลหะเล็กๆ เช่นลวด เป็นต้น

๕ หย่อง

คือตัวควบคุมคีย์ของสายพิณขณะดีดสายเปล่า ซึ่งมีสองตัวคือ หย่องหน้าหรือหย่องเต้าพิณ ติดอยู่ที่ด้านหน้าเต้าพิณ และหย่องท้ายหรือหย่องด้านหัวพิณ จะติดด้านปลายคอพิณ ถัดจากชั้นพิณอันสุดท้าย พูด่างๆ หย่อง จะติดครอบชั้นพิณทั้งหมดเอาไว้ ตัวหย่องทำจากไม้เนื้อแข็ง บากร่องสำหรับพาดสายตามจำนวนสายพิณ

๖ ลูกบิดขึ้นสาย

เป็นตัวยึดสายพิณ และปรับระดับคีย์ของสายพิณแต่ละสาย โดยติดเข้าด้านปลายของคอพิณ สมัยก่อนทำจากไม้เนื้อแข็งเหลาเป็นแท่งกลมด้านปลายสอบเล็กน้อย ปัจจุบัน มีการนำเอาลูกบิดขึ้นสายของกีตาร์มาใช้แทน เพราะสะดวกในการขึ้นสาย และปรับแต่งเสียงมากกว่า

๗ สายพิณ

สมัยก่อน เนื่องจากสายกีตาร์ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จึงนิยมใช้สายเบรกรถจักรยาน มาทำเป็นสายพิณ แต่ปัจจุบันนิยมใช้สายกีตาร์ เพราะหาง่าย ให้คุณภาพเสียงที่ดีกว่า โดยพิณโปร่ง ใช้สายกีตาร์โปร่ง พิณไฟฟ้าใช้สายกีตาร์ไฟฟ้า

สายพิณโปร่ง ควรใช้สายกีตาร์โปร่ง เพราะสายแข็งกว่า ให้เสียงดังกว่า และไม่ค่อยเป็นสนิม ซึ่งขนาดที่แนะนำ คือ

- สายที่ ๑ (เส้นที่เล็กที่สุด) ขนาด ๐.๐๑๑ - ๐.๐๑๓ mm
- สายที่ ๒ ขนาด ๐.๐๑๕ - ๐.๐๑๘ mm
- สายที่ ๓ ขนาด ๐.๐๒๐ - ๐.๐๒๕ mm
- สายที่ ๔ ขนาด ๐.๐๓๐ - ๐.๐๓๕ (เฉพาะพิณ ๔ สาย)

สายพินไฟฟ้า ควรใช้สายกีตาร์ไฟฟ้า เพราะสายนิ่มกว่า ส่งสัญญาณเสียงทางไฟฟ้าได้ดีว่า (แต่ต้องดูแลให้ดี เพราะเป็นสนิมง่าย) ซึ่งขนาดที่แนะนำ คือ

- สายที่ ๑ (เส้นที่เล็กที่สุด) ขนาด ๐.๐๑๐ - ๐.๐๑๑ mm
- สายที่ ๒ ขนาด ๐.๐๑๓ - ๐.๐๑๕ mm
- สายที่ ๓ ขนาด ๐.๐๑๘ - ๐.๐๒๓ mm
- สายที่ ๔ ขนาด ๐.๐๒๕ - ๐.๐๓๐ (เฉพาะพิน ๔ สาย)

กรณีเป็นพินสองหัว คอล้างใช้สายขนาดตามด้านบน ส่วนคอบน ใช้ขนาดดังนี้

- สายที่ ๑ (เส้นที่เล็กที่สุด) ขนาด ๐.๐๐๘ - ๐.๐๐๙ mm
- สายที่ ๒ ขนาด ๐.๐๑๑ - ๐.๐๑๓ mm
- สายที่ ๓ ขนาด ๐.๐๑๕ - ๐.๐๑๘ mm (พินที่มีสองหัว ไม่นิยมสี่สาย)

ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสไตล์การเล่นพินของแต่ละคน และความสูงของชั้นพินด้วย เช่น หากเล่นสไตล์คู้ หรือสไตล์หัว มั่นๆ ควรใช้สายพินขนาดค่อนข้างโต หากเล่นสไตล์หวาน นุ่ม ควรใช้สายพินขนาดเล็ก หรือหากชั้นพินสูง ควรใช้สายขนาดโต เพราะหากชั้นพินสูงแล้วใช้สายขนาดเล็ก เวลาจับโน้ต (บางคนกดแรง) อาจทำให้เสียงเพี้ยนได้ง่าย หลักง่ายๆ คือ สายขนาดเล็ก คู่กับชั้นพินที่ต่ำ กดโน้ตเพียงเบาๆ

๘ ปี

ปีหรือที่ติดสายพิน สมัยก่อน ทำจากเขาควาย หรือหากไม่มีเขาควายก็ใช้ไม้เนื้อแข็ง เหล่านี้บางด้านปลายแหลมมน ต่อมา ก็ใช้ขวดพลาสติก เช่น แกลลอนน้ำมัน เป็นต้น แทน ปัจจุบัน เมื่อพัฒนามาใช้สายกีตาร์แทน ก็เลยใช้ปีกีตาร์ไปด้วย

การเลือกพิน

ในการเลือกซื้อพิน ควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้

- ตัวพิน คอพิน หัวพิน ต้องเรียบเนียน กลมกลิ้ง สวยงาม ถูกใจผู้ใช้
- ชั้นแบ่งเสียง ไม่สูงเกินไป ติดกับแนวคอพินเรียบสนิท และหัวท้ายของชั้นแบ่งเสียง ต้องไม่โผล่พ้นแนวคอพินออกมา
- ชั้นพิน ต้องติดได้ตรงสเกลเสียงที่ถูกต้อง เมื่อลองดีดโลโน้ตแล้ว เสียงต้องไม่เพี้ยน
- ระดับความสูงของชั้นแบ่งเสียง ต้องสมดุลกัน เมื่อจับโน้ตใดๆ แล้ว สายพินต้องไม่โดน หรือไม่สัมผัสกับชั้นแบ่งเสียงอื่นด้านใน
- หย่องหน้าและหย่องหลัง ไม่สูงจนเกินไป ต้องสูงสมดุลกับชั้นแบ่งเสียง
- พินโปร่ง ถ้าให้ดี ควรเลือกที่ทำจากไม้ขนุน โดยแผ่นประกบหน้า ก็ควรเป็นไม้ขนุนด้วย ซึ่งแผ่นประกบหน้า ต้องบาง
- พินโปร่ง เมื่อลองดีดดูแล้ว เสียงต้องกังวานใส ไพเราะ
- พินไฟฟ้าที่ดี ควรติดชั้นแบ่งเสียงแบบฝังในเนื้อไม้คอพิน (เหมือนกีตาร์)
- คุณภาพเสียงของพินไฟฟ้า สำคัญอยู่ที่ตัวคอนแทก ถ้าคอนแทกดี เสียงก็ดีด้วย ดังนั้น การเลือกซื้อพินไฟฟ้า ต้องดูคอนแทกด้วย
- พินไฟฟ้า เมื่อเสียบสายแจ๊ค เปิดเครื่องเสียงแล้ว ไม่ควรเกิดเสียงครางหรือเสียงอื่นรบกวน
- เมื่อเลือกตัวพินที่ดีได้แล้ว ที่เหลือ เป็นเรื่องของสายพิน และการดูแลรักษาพิน

การเก็บและดูแลรักษาพิน

พิน แม้อูเหมือนจะเป็นเครื่องดนตรีที่ทนทาน แต่ก็ต้องการการดูแลรักษา เป็นอย่างดี เพื่อคงคุณภาพเสียงที่ดี ไม่เพี้ยน ซึ่งมีประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

- เก็บพินไว้ในที่ที่ปลอดภัยจากการล้ม ตกหล่น เช่น แขนงไวไวในที่ที่แข็งแรง หรือมีที่วางตั้งพินไวไวให้ล้ม ถ้าให้ดี ควรมีปลอกหรือถุงพิน

- ก่อนเล่น ให้ใช้ผ้าเช็ดคราบสนิม คราบสกปรก ออก และก่อนเก็บ ให้ใช้ผ้าเช็ดคราบเหงื่อมือ ออก ก่อนนำไปเก็บ
- เวลาวางพิณ ระวังลูกบิดจะโดนพื้น หรือฝาผนัง อันจะทำให้เสียงของสายพิณนั้นๆ เพี้ยน
- พิณไฟฟ้า เนื่องจากใช้สายกีตาร์ไฟฟ้า จะขึ้นสนิมได้ง่าย ดังนั้น หากสายพิณไฟฟ้า ผ่านการเล่นแล้วหนึ่งครั้ง หรือโดนมือสัมผัสแล้ว ต้องเล่นอีกบ่อยๆ นำมาเล่นเรื่อยๆ การเก็บไว้นานโดยไม่เล่นเลย สายพิณจะขึ้นสนิม แต่หากเล่นอยู่เรื่อยๆ ทุกๆ ครั้งที่เล่น จะเป็นการทำความสะอาดคราบสนิมไปในตัว
- หากไลน์ตขึ้นเสียงสูงแล้ว เสียงเพี้ยนไปจากสเกลที่ควรจะเป็น (โดยมากมักเกิดกับสายที่๑) ให้เปลี่ยนสายพิณนั้นใหม่
- หากขึ้นแบ่งเสียง สึกหรือ หลุด ให้เปลี่ยนชั้นแบ่งเสียงนั้นใหม่